ANTROJI DALIS
MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1987 m. vasario mėn. 28 d. / February 28, 1987 Nr. 41(9)

Lietuvos Nacionalinė M. Mažvydo biblioteka

RESPUBLIKINĖ BIBLIOTEKA
VILNIUS, Lenino pr. 51
B. Vaškelis

DRAUGAS

KERTINĖ PARAŠTĖ

Šepetys ir Petkevičius reaguoja į melo viešpatiją

Tiesa Lietuvoje buvo tokia deficitinė prekė, kad, prasidėjus „atvirumo erai", ir nedidelė jos dozė sujudino rašytojus bei žurnalistus. Spaudoje jų viltys kryžiuojasi su baime, tiesa su atsargumu, tragedija su grotesku. Kur anksčiau vyravo šablonai, pradeda ryškėti asmenybės, aiškiau pasigirsta vidaus balsas.

Šiame pereinamame laikotarpyje ypač dėmesio verta viena grupė. Tai komunistų partijos nariai, išpažįstantys ideologiją ir remiantys santvarką, kurios supuvimas bent iš dalies atsiskleidžia kritiškuose rašiniuose. Pažvelkime į du kontrastingus tos grupės atstovus, kurie, dramatišku sutapimu, kalba iš gretimų 1986 m. gruodžio 20 dienos *Literatūrs ir meno* puslapių. Tai partijos pareigūnas Lionginas Šepetys ir rašytojas, publicistas Vytautas Petkevičius.

Kaip ilgametis kultūros ministras ir CK sekretorius, Lionginas Šepetys yra tiesiogiai atsakingas už tą melo ir veidmainystės viešpatiją, kurios paskiri bruožai pradeda išnirti ir oficialioje spaudoje. Kitokioje santvarkoje, jį būtų seniai išvanojusi spauda, o balsuotojai būtų jį be ceremonijų pašalinę iš jo posto. Šepečiui tokie pavojai negresia — jo postas priklauso ne nuo lietuvių tautos. Jo straipsnyje, „Kūryba — tai aktyvus dialogas", nėra klaidų prisipažinimo, nerimo, abejonių ar giliau siekiančių klausimų. Tiesa, jis teigiamai atsiliepia apie Rasputino ir Aitmatovo romanus, paploja per petį jauniesiems kūrėjams, nepalankiai atsiliepia apie tokius „sudėtingus mūsų gyvenimo reiškinius", pavadintus lakoniškais „asmenybės kulto padarinių likvidavimo", „voliuntarizmo", „stagnacijos" vardais. Tačiau Šepetys neina prieš srovę — visa tai šiandien oficiali gorbačiovinė politika. Per ilgą, šiandien jau oficialiai kritikuojamą Brežnevo laikotarpį Šepetys kalbėjo brežneviškai, paskui — andropoviškai, po to žavėjosi Černenkos išmintimi. Šiandien jis gorbačiovininkas.

Po tuo „liberaliu" straipsnio paviršiumi grupuojasi tie patys, nuo Stalino laikų pažįstami, pamokslėliai, perspėjimai, pasigyrimai. Gyvent tapo geriau, gyvent tapo linksmiau, informuoja Šepetys. Vakarai jam paskendę „antihumaniškame sumaterialėjime", o TSRS — „vienintelis išlikęs tikro dvasingumo rezervuaras". Bandymas pakilti virš totalitarinės ideologijos — „nusikalstamai naivus", arba „reakcinės ideologijos įrankis". Okupuotoje šalyje ir KGB globoje subrendęs jaunimas Šepečio vaizduotėje išaugo „tvirtų konstitucinių ir socialinių garantijų lopšyje". Meilės gimtai tautai pagrindas ir garantija jam — „tarybinis patriotizmas ir socialistinis internacionalizmas". Taip, Šepečio Rytų fronte nieko naujo. Tas pats begalinių partinių pranešimų (kurių metu skaniai nusnūstama) stilius; tas pats sočiai teisuoliškas turinys.

Visai kitaip skamba Vytauto Petkevičiaus straipsnis, pavadintas „Metas tiesai ir atvirumui". Čia girdime autentišką giliai sukrėsto žmogaus balsą. Pasipiktinęs, jis nustumia akmenį, po kuriuo knibžda partinės biurokratijos kirmėlynas, vertas šiandieninio Gogolio plunksnos: miestų vykdomieji komitetai bylinėjasi su rašytojais; „per jėgą... bedančiu, panegiriniu periodikos papuošalu" paversta publicistika; aklas gamtos teršimas; oficialiai įteisintas melas; absurdiški aplinkraščiai ir niekam nereikalingos instrukcijos; visuomenės sąmonę užnuodijantis konformizmas.

Kokia išeitis iš to mėšlyno? Anot Petkevičiaus, tereikia sugrįžti į „nekaltą" pradžią, į gimimo akimirką: „Tai, ką mes dabar labai dažnai vadiname atsinaujinimu, jau buvo surašyta partijos programoje 1917-ais metais". Jis priduria: „Dauguma mūsų tikėjo, kad visos tos negerovės laikinos, kad ateis laikas tiesai ir atvirumui... Ir jis atėjo". Tačiau sugrįžt į utopijos pradžią, į 1917 metus, teįmanoma amnezijos būdu — ištrinant iš atminties Staliną ir Beriją, Vorkutą ir Magadaną, lietuvių genocidą ir tautų pavergimą. Petkevičiaus ideologija, kuriai jis paaukojo savo gyvenimą, pagimdė masinius nusikaltimus ir korupciją. Ar taip įvyko dėl pavienių asmenų padarytų klaidų? O gal tai neišvengiama totalitarizmo išdava — ką kitą gali pagimdyti, kaip gali atsinaujinti santvarka, kurioje asmenys ir tautos negali kalbėti savo balsu, o yra verčiami pritarti vienintelei „neklaidingai" ideologijai; kurioje valdžią pasiglemžusi tebelaiko niekieno nerinkta grupelė, tvirtinanti, jog ji atstovaujatiesų Tiesai ir istorijos prasme; santvarka, kuri sugriūtų be mėlo, baimės ir prievartos ramsčių

Lionginas Šepetys ir Vytautas Petkevičius — du labai skirtingi balsai, du komunistų partijos nariai, stovintys prieš tuos pačius klausimus.

jp

Popiežius Pijus V, Didysis Lietuvos kunigaikštis Žygimantas Augustas ir caras Jonas Žiaurusis

VYTAUTAS BAGDANAVIČIUS, MIC

Padarykime iškylą į šešioliktojo šimtmečio antrąją pusę ryšium su Lietuvos krikšto sukaktimi. Šešioliktasis Lietuvos šimtmetis lietuvių tautoje yra labai gyvai pasireiškęs tuo būdu, kad daugelis lietuvių vyko į užsienius studijuoti krikščioniškos kultūros, o grįžę namon labai gyvai reiškėsi Lietuvos visuomeniniame ir religiniame gyvenime. Tačiau šios iškylos tema yra ne išvidiniai lietuviškos visuomenės santykiai, bet tarptautinė Lietuvos situacija. Čia norima susitelkti prie trijų pagrindinių tarptautinių to meto veikėjų: prie popiežiaus šv. Pijaus V, Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Žygimanto Augusto, kuris mūsų visuomenei yra pristatytas, kaip sumoteriškėjęs valdovas, ir Maskvos caro Jono IV, kuris yra gavęs Žiauriojo vardą.

Situacija, kuri šiuos tris valdovus jungia, yra popiežiaus pastangos suorganizuoti krikščioniją pasipriešinti turkų grėsmei Vakarų Europai ir jo pastangos į šį žygį įtraukti Joną Žiauruįį. Žygimantas šioje scenoje vaidina greičiau kliudantį vaidmenį. Jam Jonas Žiaurusis buvo pagrindinis priešas ir dėl to į jo suartėjimą su popiežium jis negalėjo žiūrėti abejingai. Tačiau politinio aktyvumo jis nedaug rodė. Jis rūpinosi Vilniaus puošimu ir, renesanso nuotaikų paskatintas, skaitė graikų klasikus.

Popiežiaus Pijaus V tikslai nebuvo vien militariniai. Jis, pasinaudodamas Jonu IV, norėjo pasiekti Rytų ir Vakarų Bažnyčių vienybės. Jonas Žiaurusis, išplėtęs savo valdžią į Kazanę ir Astrakanę, jautėsi labai stipris. Jis taip pat valdė anksčiau Lietuvai priklausiusias rusų kunigaikštijas, ypač Didįjį Naugardą. Jis buvo protestantiško sąjūdžio priešas ir natūralus Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos priešas. Žygimantas Augustas jo atžvilgiu negalėjo turėti kito tikslo kaip atsiimti Maskvos u[illegible]tassritis.

Tokie yra veikėjai ir tokia yra tarptautinė scena, kurioje reiškėsi ir Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos gyvenimas. Dėa, tarptautiniuose dokumentuose Didžiosios kunigaikštijos vardas retai pasirodo. Po Liublino unijos, nors visuomeninis Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos gyvenimas pasiliko teisiškai nepriklausomas nuo Lenkijos, tačiau iš tarptautinės politikos žodyno jis iškrito. Tačiau negalima sakyti, kad iš jo iškrito ir Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos vaidmuo bei jos problemos. Kaip tik Didžiosios Lietuvos kungaikštijos santykis su Maskva vaidino reikšmingą vaidmenį tarptautiniuose santykiuose.

Prieš pereidami į Pijaus V laikotarpį, susipažinkime su šios dramos įvedamąja dalimi.

Kas vyko prieš tai?

Kai turkai užėmė Konstantinopolį, buvo sugriautas tas krikščionijos pasaulis, kuris buvo laikomas pastoviu ir kuriame vyko diskusijos bei kovos. Krikščioniškam Konstantinopoliui žuvus, Romoje (dabar mes sakytume Vatikane) iškilo mintis, kad, norint siekti krikščionijos vienybės, reikia užmegzti santykius su Maskva.

Jonas IV užėmė Maskvos sostą būdamas vos 17 metų. Išrinkimas jam žmonos vyko taip, kaip pasakose. Buvo sukviesta jam prisistatyti šimtai merginų. Jis išsirinko Anastaziją Zacharin, kuri tam tikrą laiką carui turėjo geros įtakos.

Santykius su Maskva užmegzti rūpinosi imperatorius Karolis V. Neoficialus jo atstovas Maskvoje buvo saksas Schlitte. Imperatorius Karolis V, kurio imperijoje jau saulė nenusileisdavo po Amerikos atradimo, norėjo savo įtaką sustiprinti ir Maskvoje. Tam pritarė ir popiežius Julius III. Tai buvo apie 1550 metus. Romoje buvo puoselėjama mintis pasiųsti Maskvon 125 vokiečius mokslininkus ir teologus. Tai buvo kultūrinė Bažnyčios vienybės mintis. Jonas IV rodė jai palankumo. Už tai jis norėjo gauti iš popiežiaus karaliaus titulą. Aišku, kad Didžiojoje Lietuvos kunigaikštijoje nebuvo galima į tai žiūrėti palankiai.

Žygimantas Augustas net nenorėjo Jonui IV pripažinti Rusijos caro titulo. Šalia to, tada vyko Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos karas su Maskva dėl Livonijos. Šiam Romos sumanymui nepritarė ir buvęs kryžiuočių ordino magistras, o dabar kunigaikštis Albertas. Jam nepritarė ir populiariausias tais laikais Lietuvos žmogus, Radvila Juodasis. Prūsijos Albertas siūlė, kad, jeigu reikia siųsti delegaciją Maskvon, tai tą turi daryti ne Roma, bet Lietuva - Lenkija.

Deryboms su Maskva vesti dabar buvo išrinktas austras Steinberg, kuris turėjo formalius popiežiaus ir imperatoriaus įgaliojimus. 1553 metų Varšuvos seimas, nepritardamas deryboms su Maskva, išrinko Radvilą Juodąjį vykti Austrijon aiškintis santykiavimo su Maskva reikalų.

Apie 1550 metus Romoje buvo labai palankios nuotaikos Maskvos atžvilgiu. Popiežių Pauliaus II ir Juliaus III laikais Jonas IV buvo atsiuntęs Romon savo delegacijas. Tai liudijo, kad jis norėjo santykių su Roma. Popiežiai tada buvo linkę siųsti Romon vyskupus tartis Bažnyčios vienybės reikalu. Teologiniai klausimai, kurie tada kilo, buvo šie: popiežiaus primatas, skaistyklos klausimas, Šv. Dvasios kilmės klausimas ir tiesioginio Dievo regėjimo po mirties klausimas. Maskvai tada rūpėjo gauti Jonui karaliaus karūną. Šalia to Maskva norėjo gauti kunigų, kurie juos išmokytų lotyniškų apeigų, ir gauti vakariečių menininkų. Vakaruose tada pradėjo klestėti barokinis menas. Jonas tada siūlė net nekelti tų skirtingų teologinių pažiūrų.

Kadangi Žygimantas Augustas protestavo prieš Romos santykius su Maskva, tai popiežius Julius III nusileido ir pranešė Lenkijos vyskupams, kad toliau šis klausimas nebus keliamas, nepritariant Žygimantui Augustui ir Lenkijos vyskupams (pgl. Le P. Pierling, S.J., *Rome et Moscou*, Paris, Ernest Lerou, edit., 1883 m., p. 33).

Jono IV asmens pasikeitimas

Apie 1560 metus Jono IV asmenyje įvyko didelis dvasinis perversmas. Jis pasidarė klusnus tik savo instinktams. Jo asmenyje susiformavo keistas pabaisos ir maldos junginys. Pirmąsias žudynes Maskvoje jis padarė 1560 metais.

Jis pradėjo kaltinti bajorus, kad jie yra plėšikautojai, išdavikai ir krašto skaldytojai. Dvasiškiją jis apkaltino už tai, kad ji remia nusikaltėlius. Norėdamas rasti išeitį iš šios būklės, jis nutarė atsisakyti valdžios ir su šeima pasitraukti iš Maskvos, nes jis toliau nebegali valdyti krašto. Ši žinia išgąsdino Maskvą. Miestiečiai pabijojo patekti bajorų savivalei. Miesto delegacija atvyko pas Joną IV, prašydami, kad jis grįžtų valdžion. Caras tada atšaukė savo pasitraukimą su sąlyga, kad nuo dabar jis baus nusikaltusius savo paties nuožiūra. Tokiu būdu buvo sukurtas autarkinis valdymas. Caro įsakymams vykdyti buvo sukurta 300 vyrų caro aplinka, „opričiuina".

Pats caras apsivilko vienuolio abitą. Anksti rytą jis eidavo bažnyčion giedoti ilgų rytietiškų oficijų. Nustatytomis valandomis buvo bendrai valgoma. Valgio metu buvo tylima; valgoma buvo nedaug. Šią tvarką tariamieji vienuoliai pakėsdavo dėl to, kad kitu laiku jie galėjo atsidėti orgijoms, žudymams ir kankinimams nekaltų žmonių. Tai buvo atliekama labai žiauriu būdu. Jonui IV reikėjo tiek daug kraujo, kad skundėjai vos suskubdavo surasti reikiamą aukų skaičių žudymams. Nužudęs kai kurius asmenis, caras reikalaudavo, kad kunigai melstųsi už „nekaltas aukas".

Ypačiai klaikiomis žudynėmis Jonas IV pasižymėjo Didžiojo Naugardo mieste. Šis miestas buvo įtartas darantis sąmokslą su Didžiąja Lietuvos kunigaikštija. Iš Kojalavičiaus Lietuvos istorijos tačiau sužinome, kad Didžiojo Naugardo vadai buvo pradėję derybas su Vilniumi, norėdami grįžti Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos šeimon, nes nuo Vytauto Didžiojo laikų tas prekybos centras buvo įjungtas į Didžiosios Lietuvos kunigaikštiją (*Historiae Lituaniae*, p. 398-399). Ir tai nulėmė to prekybos centro su Vakarais sunaikinimą. Į Didįjį Naugardą atvyko pats caras. Miestas jį priėmė labai iškilmingai. Bet tai nieko negelbėjo. Buvo įsteigtas baudžiamasis teismas. Jis teisė ir čia pat baudė. Pagal vykdytojų nuožiūrą buvo naikinami ne tik atskiri asmenys, bet ir šeimos. Žudoma buvo skandinant upėje. Skandinimų buvo tiek daug, kad net upės vandens buvo per mažai visus absorbuoti. Caro pakalikai, plaukdami laivu, buožėmis pribaigdavo dar gyvus skenduolius. Tai tęsėsi penkias savaites. Sakoma, kad buvo nužudyta 10,000 žmonių. Tai atlikęs, caras grįžo su savo pakalikais Slabadon, kaip jis vadino savo tariamą vienuolyną.

Apie Jono IV žudynes yra žinoma iš Alberto Schlichting užrašų. Jis buvo karys iš Pomeranijos, patekęs nelaisvėn Maskvon. Ten jis buvo paskirtas patarnauti svetimšaliui gydytojui ir turėjo progos stebėti caro gyvenimą. Po septynerių metų jis pabėgo Lenkijon ir ten turėjo progos surašyti savo patyrimus Maskvoje. Jis yra aprašęs ne tik Naugardo žudynes, bet ir pasikartojančias žudynes Maskvoje. Jo užrašų yra 65 dideli puslapiai (Pierling, p. 81-82).

SIGISMVNDVS AVGVSTVS DEI gratia Rex Poloniæ, magnus Dux Lituaniæ, Rußiæ, Prußiæ, Masouiæ, Samogitiæ &c.

Šarlis Barusas. Žygimantas Augustas. Pagal 1551 m. medžio raižinį. Litografija, 36,6 x 27,6.

Žygimantas Augustas — kultūrininkas

Priešingas vaizdas tada buvo Vilniuje. Čia dažnai gyveno ir Vilnių papuošė vakarietiškos kultūros statiniais Žygimantas Augustas. Labai gyvai statybai Vilniuje sudarė progą 1530 metais Vilnių ištikęs gaisras, kurio dėka iš jo pasaulietiškų statinių išliko vos trečdalis (*Historiae Lituaniae*, a. Wiiuk Koialowicz, 1669 m., Antwerpen, p. 391). Lietuviškoje visuomenėje tačiau jis turi dvilypį priėmimą. Jis yra kaltinamas už Liublino unijos pravedimą, tačiau jis yra mylimas už jo dėmesį Vilniui. Ir ligi šiai dienai ten esama jo pastatų. Taip jis yra statytojas Šv. Onos bažnyčios, kuri yra Vilniaus statybos pasididžiavimas. Šią bažnyčią jis pradėjo statyti kaip antkapį savo labai pamiltai žmonai Barborai Radvilaitei (pgl. Vanda Daugirdaitė-Sruogienė, *Lietuvos istorija*, Chicaga, 1956 m., p. 406).

Žygimantas Augustas buvo Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Žygimanto Senojo ir italės Bonos, Sforzos kunigaikštytės, sūnus. Ji yra kaltinama, kad savo sūnų buvo per daug išlepinusi ir permažai doriškai sudrausminusi, bet per mažai yra atkreipiama dėmesio į tai, kad per savo motiną Žygimantas Augustas apsčiai pasisavino itališkos renesansinės kultūros. Dėl to, norint pilniau suprasti šį Lietuvos Didžiosios kunigaikštijos valdovą, verta yra į jį pažvelgti ne vien lietuvių-lenkų santykių fone, bet ir Vakarų Europos santykių fone. Čia jis reiškėsi jau kaip savitas tos visuomenės veiksnys, o ne kaip jos priešas. Tie laikai, kada Lietuva buvo Vakarų Europai opozicijoje, buvo praėję. Dabar ji reiškėsi kaip jos problemų dalininkė.

Iš Simo Sužiedėlio plataus straipsnio *Lietuvių enciklopedijoje*, 35 tome, p. 325-335, daug sužinome apie Žygimantą

(Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

Šepetys ir Petkevičius reaguoja į melą • Pijus V, Žygimantas Augustas ir Jonas Žiaurusis • T. Lapio novelė • Teresė Pautieniūtės-Bogutienės eilėraščiai • Vytauto Petkevičiaus isorinis romanas • Nauja Vytauto Kavolio knyga • Nauji leidinia • Nei smerktini, nei girtini reiškiniai • 35-to Stratfordo fetivalio programa

Pijus V, Žygimantas Augustas ir Jonas Žiaurusis

(Atkelta iš 1 psl.)

Augustą. Tačiau nėra pro šalį į ją pažvelgti ir Vakarų istoriko požiūriu.

Negalima taip pat praleisti iš akių Žygimanto Augusto žemės reformos, kuri yra vadinama valakų reforma. Ji kalba labai stipriai už tai, kad šis valdovas nebuvo vien miesto puošėjas ir kad jis rūpinosi visuomenės reikalais. Reforma buvo įvesta 1557 metais. Ji sudarė pagrindą Lietuvos valstiečių (ne bajorų) ūkinei santvarkai ligi pat valstybės padalinimo. Tai buvo Lietuvos žemės ūkio patvarkymas vakarietišku pavyzdžiu.

Kalbant apie žemės reformą, reikia pažymėti, kad ji nėra priskirtina vien Žygimantui Augustui, bet ypač jo motinai. Ji dar keletą metų prieš valakų reformos visuotinį įvedimą pradėjo ją įvesti valdovo dvaruose. Ji organizavo valstiečių kaimus. Dėl to yra neteisinga vien neigiamu požiūriu žiūrėti į Boną, kaip ji dažnai yra pristatoma lietuviškuose vadovėliuose. Paliekant nuošaly jos vėlesnius konfliktus su savo sūnumi Žygimantu Augustu, ypač dėl jo vedybų su Barbora Radvilaite, ir įvairius jai primetamus įtarinėjimus, reikia pasakyti, kad ji buvo to šimtmečio Lietuvos ūkinio ir politinio gyvenimo kultūrintoja renesansine prasme.

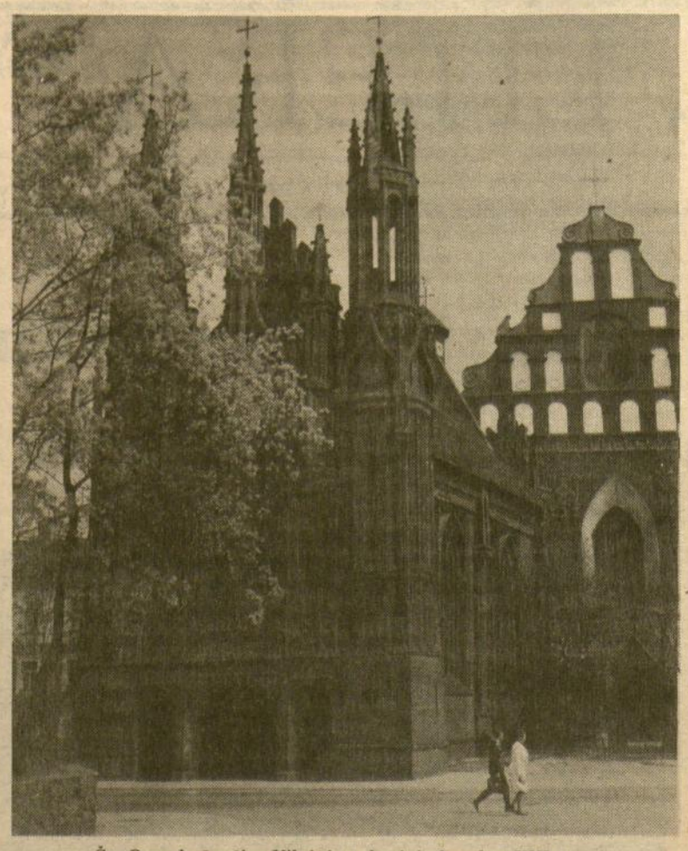

Šv. Onos bažnyčios Vilniuje vakarinis fasadas, XVI a.

Bona buvo plataus masto ekonomistė. Iš tikrųjų ją tenka laikyti autore tos žemės reformos, kurią vėliau padarė jos sūnus. Aniems laikams tai buvo plataus masto radikalus užmojis. Teisingai pažymi Zenonas Ivinskis, kad valakų reformą tenka gretinti su 1919-22 metų žemės reforma Nepriklausomoje Lietuvoje. Bajorų žemių valakų reforma nelietė, tačiau didikai savo žemėse patys šią reformą įsivedė (žiūr. LE 35 t., p. 337).

Iš pradžių Bona buvo labiau didikų šalininkė ir nemėgo bajorų. Ji, pvz., bendradarbiavo su Lietuvos administratorium Goštautu. Tačiau vėliau ji perėjo į bajorų pusę. Lietuvos žemės ūkį Bona kėlė ne vien teisiškai. Ji įvedė Lietuvon kai kurių medžių ir daržovių iš Italijos. Ji rūpinosi ir krašto pramone, steigė miestus. Dėl to ją verta laikyti tikra Lietuvos geradare. Bona mirė 1557 metais. Mirė ji, pasitraukus iš Lietuvos dėl nesutarimų su savo sūnumi ir apsigyvenus pietinėje Italijoje, jos paveldėtoje Bari kunigaikštijoje. Ji buvo nužudyta jos pačios ūkio užvaizdo. Jos kūnas tebėra Bari katedroje. (Būdamas Italijoje, norėjau jos kapą aplankyti, bet kadangi jis yra pačioje pietinėje Italijoje, nebuvo progos ten nuvykti.)

Toks yra scheminis vaizdas Žygimanto Augusto ir jo veiklos Vilniuje ir Lietuvoje šešiolikto šimtmečio viduryje. Reikia pripažinti, kad ir vakariečiai istorikai nebuvo aukštos nuomonės apie Žygimantą Augustą. (P. Pierling ji vadina sumoteriškėjusiu valdovu — *Rome et Moscou,* p. 125). Tačiau šį vertinimą reikia gerai pasverti. Tas pats autorius ir Lietuvos-Lenkijos audringiems seimams neturėjo pagarbos. Mums tačiau, matantiems audringus parlamentus JAV ir daug kitur, galbūt būtų lengviau Lietuvos-Lenkijos seimuose matyti visuomeninių vertybių. Ir Žygimanto Augusto kantrybę su jais mes nebūtinai laikytume sumoteriškėjimu. Tačiau nereikia stebėtis, kad 16 šimtmetyje, tiek dėl parlamentinės sąrangos, tiek dėl valdovo, kuris su ja skaitėsi, Vakaruose būta kitos nuomonės. Tada visur Vakaruose, neišskiriant Romos, politinėje galvosenoje vyravo centralistinės idėjos.

Šventasis Pijus V

Kas tuo metu dėjosi Romoje? Ir Roma tada nebuvo be problemų. Čia buvo dar daug tų negerovių, kurios buvo sukėlusios protestantų reakciją. Čia reiškėsi popiežiaus giminių protegavimas įvairioms valdžios vietoms. Taip pat aukštosios bažnytinės pareigos buvo skiriamos už pinigus. Prostitucija buvo viešai žinomas miesto skandalas. Šalia to čia tada žydėjo renesansinė kultūra, besireiškianti ypač barokine statyba ir skulptūra. Tada buvo Romos išorei suteiktas tas vaizdas, kurį šiandien Romoje mato atvykę modernūs maldininkai.

Esant šitokiai būklei, popiežiumi buvo išrinktas dominikonų generolas Mykolas Gislieri iš Milano. Prieš tai jis buvo ėjęs įvairias aukštas bažnytines pareigas ir pasižymėjęs pagrindinių krikščioniškų tiesų gynimu. Popiežiumi jis buvo išrinktas, veikiant įtakingam to meto žmogui kardinolui Belarminui. Neseniai praėjęs Tridento visuotinis Bažnyčios susirinkimas sutvirtino idėjinį pagrindą ginti krikščioniškoms tiesoms. Kitas kardinolas, kuris vaidino didelį vaidmenį tiek Tridento susirinkime, tiek apskritai to meto Europos visuomeniniame gyvenime, buvo vilnietis Hosius. Jo tėvas buvo Vilniaus pinigų kalyklos savininkas.

Naujas popiežius pasivadino Pijaus V vardu. Jis valdė Bažnyčią nuo 1566 ligi 1572 metų. Didžiausia popiežiaus problema buvo vis didėjanti turkų ir kitų Islamo išpažintojų grėsmė Europai. Popiežius labai stengėsi suorganizuoti Europos valdovus kovai su turkais.

Tačiau ne mažiau popiežius veikė, norėdamas pagerinti krikščioniją iš vidaus. Yra rašoma, kad jis buvo priėmęs net kai kurias protestantų keltas mintis. Jis išvarė iš Romos prostitutes. Bet jis taip pat išvarė iš popiežiaus valstybės žydus, palikdamas juos tik Romoje ir Ankonoje palaikyti prekybiniams ryšiams. Tačiau jie buvo palikti, kaip rašoma, pažeminančiose sąlygose (galbūt getuose).

Popiežius gerai sutvarkė centrinį Bažnyčios aparatą. Tada jis pasidarė pavyzdingu. Nepaisant jo didelės administracinės energijos, jis yra laikomas buvęs per švelnus. Šalia to jam prikišama, kad jis per mažai dėmesio kreipė į politinius valdovus. Jis taipgi buvo baroko kultūros rėmėju.

Pijaus V santykiai su Žygimantu Augustu

Su Lietuvos valdovu popiežiui Pijui V teko susidurti dviejose problemose: organizuojant Europos pasipriešinimą turkams ir rūpinantis Bažnyčios vienybės atstatymu Rytų Bažnyčioje.

Kylant Islamo grėsmei Europai, popiežius neišvengiamai darėsi karo vadu. Popiežiaus dėmesys šiai problemai yra suprantamas, nes jo popiežiavimo laiku tai buvo didžioji Vakarų problema. Kai turkai sudegino Venecijos ginklų sandėlį, jie pažeidė pagrindinę prekybinę ir politinę pusiausvyrą Vidžemio jūros erdvėje. Ispanijoje maurai tebežudė krikščionis. Turkai savo valdžion paėmė Alžirą, Tunisą ir Tripolį. Kovos dėl Kipro salos vyko nuo seno. 1570 metais turkai užvaldė Venecijos laivyną. Tai buvo karo paskelbimas ne tik Venecijai, bet ir visai Europai. Mahometas ėjo prieš Kristų, norėdamas užvaldyti pasaulį. Dėl to vyriausias krikščionijos vadovas negalėjo likti neveiklus. Jam pagaliau pasisekė sutelkti Vakarų Europos politines ir militarines jėgas lemtingai Lepanto kovai 1571 metų spalio 7 d. Šios kovos laimėjimas buvo išgelbėjimas ne tik vakarietiškos krikščionybės, bet kartu ir renesansinės jos kultūros.

Turint šią politinę situaciją prieš akis, aiškiau yra, kodėl popiežius Pijus V savo pontifikato pradžioje davė uždavinį naujai jo paskirtam nuncijui pas Žygimantą Augustą stengtis sutaikinti Joną IV su Žygimantu Augustu. 1568 metais popiežius nuncijui rašė, kad jis yra pasirengęs Maskvon siųsti nuncijų (Pierling, p. 64-65).

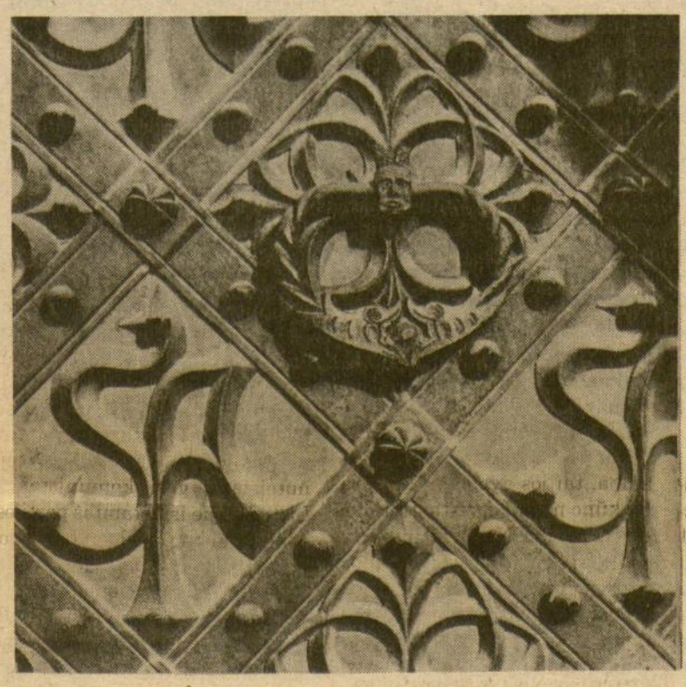

Šv. Onos bažnyčios durų fragmentas.

Popiežiui Pijui V rūpėjo ir Rytų bei Vakarų bažnyčių sutaikinimo reikalas. Visuotinis Florencijos Bažnyčios susirinkimas 1431-1445 metais jau buvo išdirbęs formulę tai vienybei pasiekti. Romoje buvo žinoma, kad Jonas IV buvo pasirengęs priimti Florencijos susirinkimo nutarimus.

Pijus norėjo, kad pats popiežiaus nuncijus Lenkijai-Lietuvai, kuriuo tada buvo Vincas Portico, vyktų Maskvon išsiaiškinti, ar caras dar tebėra tos pačios nuomonės. Nuncijus dėl to turėjo būti nustebęs, kaip rašo Pierling, nes Lietuvoje-Lenkijoje buvo geriau žinoma, kas tada darėsi Maskvoje, negu Romoje.

Ta proga popiežius buvo parašęs laišką ir Jonui IV. Laiško data buvo 1570 metai. Šiame laiške popiežiui visų pirma rūpėjo laimėti carą kovoje su turkais (Pierling, p. 68).

Kad tai būtų galima įvykdyti, reikėjo gauti Žygimanto Augusto pritarimą. Žygimantas Augustas šį kartą nesipriešino. Jis pridėjo tik keletą pastabų, tarp kurių buvo ir ta, kad tuo atstovu Maskvon būtų tikrai ne kas kitas, kaip nuncijus Portico.

1571 m. gegužės 23 d. Žygimantas Augustas, kartu su savo principiniu pritarimu, rašė savo atstovui Romoje, kardinolui Hosijui, kad jis nemano, jog šis sumanymas yra geras. Visų pirma, rašė jis, barbariškas Jonas nepasidarys geresnis, jei jis gaus karaliaus titulą. Apie Maskvos atsivertimą nėra ko svajoti. Popiežius iš to nieko nelaimės, o unijinė valstybė kai ko nustos. Žygimantas dar pridūrė, kad sunkiau yra atversti graiką ir gudą, negu žydą, nepaisant to, kad Abraomo

(Nukelta į 4 psl.)

T. Lapis

Dovana

Į mūsų apylinkę atsikraustė airis su šešiais vaikais ir su dviem šunimis. Vyriausias vaikas turbūt dvylikos metų, o jauniausias, matyt, ketverių, ir visi panašūs vienas į kitą, visi raudonais plaukais ir lašuotais veidais. Šunis vaikai parsivedė iš kažkur, vieną po kito, nususius ir išbadėjusius. Įsivaizduoju, kas ten per tvarka pas juos...

Skersgatvyje, prie mūsų garažo, dabar beveik nuolatinis triukšmas — lakstymas, riksmas, sviedinio daužymas, šunų lojimas, automobilių dūdavimas. Campbell vaikai be skrupulų pasisavino mūsų skersgatvį. Savam kiemely jie nežaidžia, bet nėra ko ir stebėtis: ten beveik nuolatos kabo kelios eilės skalbinių, net ir žiemą. Jų motinos niekad nematyti, tėvą — taip pat raudonplaukį, raudonskruostį — dažnai matau pro savo virtuvės langą, besikrapštantį prie seno automobilio. Jis beveik nekreipia dėmesio į savo vaikus. Kai jis ten maišosi, aš stengiuosi neišeiti. Bet kartais jis mane užklumpa prie atmatų statinės.

— Good morning, missis, — Campbell šypsosi nuo ausies iki ausies, jo veidai raudoni, ir nosis raudona, turbūt nuo šalčio. Ant viršugalvio jam tupi megzta kepurėlė su bumbulu.

— Good morning, — atsakau į jį nežiūrėdama, grūdu savo maišą į jau pilną statinę, ir man nesiseka. Man nesmagu, kad mano plaukai susukti, ir kad išlėkiau iš namų tik užsimetus seną megztinį tiesiog ant chalato. Nemėgstu žmonėms rodytis, kai nesu susitvarkiusi. Ypač prastiems žmonėms...

— Gražus, vėsus sekmadienis, ar ne? — Campbell nori šnekėti.

— Taip atrodo... — sumurmu, ir apsisukusi neriu atgal į virtuvę. Nusimetu megztinį, ir pasižiūrau į miegamąjį, pas Albertą.

— Ar tu dar neatsikėlei? Paskui vėl reikės skubėti!

Albertas sustena ir apsiverčia aukštielninkas. — Kiek dabar valandų?

— Jau po dešimtos, ir pats žinai, kaip tau ilgai trunka susitvarkyti. O lauke prisnigę, Dievas žino kokie bus keliai... Nors vieną kartą nuvažiuotume laiku...

Albertas nieko nesako, tik garsiai žiovauja.

— Ai, suspėsim, nesijaudink...

Aš nekantriai traukiu suktukus iš plaukų.

— Užlipau ant to Campbell prie atmatų statinės. Tau reikėtų su juo pakalbėti dėl jo vaikų. Jie nuolatos zuja apie mūsų garažą. Vakar mačiau, vienas buvo užsilipęs ant stogo. Nudribs, tai ir turėsi bylą. Jo plauko žmonės tik ir laukia tokios progos pasipelnyti..

Albertas vis dar guli, susidėjęs rankas po galva, ir žiūri į mane veidrodyje.

— Kokio tai plauko žmonės?

— Ach, tu puikiai žinai kokie tai žmonės, ir tik nori erzintis. Geriau kelkis, ir tvarkykis...

Mes esam užkviesti pietums pas Staugaičius, viename iš naujesnių, brangių Chicagos priemiesčių. Staugaitis turi savo statybos įmonę. Jiedu kartu su Albertu studijavo Vokietijoje, tik Staugaitis pasuko į biznį, o Albertas taip ir liko sėdėti braižykloje.

Albertas lėtai juda. Krapštosi prie savo rašomojo stalo, valo pypkę. Paskui verda sau arbatą.

— Nu pajudėk gi tu, — sakau, — dangus apsitraukęs, tikriausiai bus dar sniego. Reikia anksčiau išvažiuoti.

— Gerai, gerai, — bet matau, kad jis net negirdėjo, ką jam sakiau.

Iki jis išsimaudo, nusiskuta, ateina jau ir pusė dvylikos.

— Einu pažiūrėti mašinos, — sako. Užsideda savo gerą paltą, skrybėlę, apsiauna kaliošus, ir eina žiūrėti mašinos. Už kelių minučių grįžta atgal.

— Kad ji kur galas! Padanga nuleista.

— Tai kas dabar?

— Nu kas, reikia uždėti atsarginę. Albertas nusiima paltą, ir apsivelka odinę striukę, bet skrybėlė vis tiek ant galvos.

Praeina pusė valandos, Alberto negirdėti. Aš užsimetu skarą ir nubėgu į garažą. Albertas apsikrovęs įrankiais, sušilęs, be striukės, niekaip negali nuimti rato. Matau, kad jis suirzęs ir užduseš. — Leisk man pažiūrėti! — Pastumiu jį ranka.

— Eik, eik, ką tu išmanai! — Albertas pakelia toną.

Mes abu trypinėjam apie mašiną. — Palauk, — sakau, — aš nubėgsiu į gazolino stotį čia ant kampo, pašauksiu ką nors pagelbėti.

Parbėgu namo, apsivelku paltą, ir nueinu į gazolino stotį. Ten šiandien tik vienas vyrukas, ir tas atsisako palikti stotį. Sako, atvežkit čia, tada pažiūrėsim.

— Kaip mes galim atvežti, kad padanga nuleista?

Vyrukas trukteli pečiais ir išeina patarnauti klientui. Aš apsisuku ir grįžtu namo Na, ką dabar daryti?

Prie garažo žiūrau, jau prisistatęs Campbell, apie jį sukinėjasi jo du šunys. Kaip matai, dar jo čia reikėjo. Aš prieinu ir net nesakau labas

— Hello missis, — jis vėl man sako ir šypsosi. Jis visada šypsosi. Mano mama sakydavo, kad juokas be priežasties tai kvailių žymė. Bet Albertas su juo labai mandagia kalbasi, lyg su kokiu konsulu. Campbell pritūpęs apžiūrinėja užkietėjusį ratą, ir bando jį išjudinti su Alberto įrankiais. Jam nesiseka.

— Jūs palaukit čia, — jis sako, jo kepurėlė užlipo jam aukštyn ant pakaušio, atidengdama gausybę ugnies spalvos garbanų. Jis vikriai nueina namo, šunys iš paskos. Jo virtuvės languose pasirodo trys raudonos galvutės, ir prilimpa prie stiklo plačios nosys. Už kelių minučių Campbell grįžta su pora didelių įrankių, aš nežinau nė tų įrankių pavadinimų. Jis nuleidžia mašiną žemyn, ir vėl ją pakelia ant savo stipraus kėliklio.

Atsitūpęs, jis kažką patepa, bando sukti įsitempęs, niekas nejuda. Ant jo smilkinių išsipučia kraujo indai. „Eeeeha!" Jisai sustena, bet niekas nesidaro. Jis ir vėl nukuria į savo garažą, ir pasirausęs grįžta dar su kitu instrumentu. Mudu su Albertu tupinėjam aplinkui, aš žiūrau į laikrodį. „Ach, pavėluosim!"

— Klausyk, Albertai — sakau jam. — Mesk viską, ir pasišauksim taksi. Paskui bus per vėlu.

— Ką, iki Staugaičių nuvažiuoti tau užgiedos kokius dvidešimt dolerių! Aš neturiu pinigų mėtyti. Jau geriau tada visai nevažiuot...

— Okay, Albert! — staiga girdim Campbell'o balsą. — Štai tavo ratas!

Na ir netašytas tas Campbell, pagalvoju, vadina Albertą vardu.

— Oh thank you, thank you Mr. Campbell! — girdžiu Alberto balsą.

— Not Campbell, call me Pat! — šaukia patenkintas Campbell. Jis jau pagriebė Alberto atsarginį ratą iš bagažinės ir ridena jį. — Aš tau uždėsiu ratą, aš greičiau padarysiu, aš pratęs, o be to, tu gražiai apsirengęs, susitepsi.

Albertas linkčioja. — Labai gražu iš jūsų pusės, Mr. Camp... Pat, didžiai jums dėkingas...

Campbell kažin ką tarška dirbdamas, aš ne viską ir suprantu, jis turi keistą akcentą. Aiškiai matyt, džiaugiasi pagavęs aukas, kurios turi jo klausytis.

Man pikta ant Alberto, kad jis taip nuolankiai su juo elgiasi. Aš jam pamojuoju su pirštu, kad išeitų iš garažo.

— Klausyk, jam reikia atsilyginti.

— Ką tu, — sako Albertas, — jis kaimynas, atėjo padėti!

— Nieko nesakyk. Aš šituos dalykus geriau išmanau. Žmogus su šešiais vaikais, ir tik vienas dirba, jam labai pravers. Pasiūlyk jam porą dolerių.

Albertas susiraukęs, nusigręžia vėl į Campbell. Campbell jau ir dainuoti sau pradėjęs, baigia uždėti ratą, prisukti viską, kas reikalinga, ir patenkintas nusišluosto rankas į kelnes. Albertas ima krapštytis piniginėj.

— O, Pat, mes jums be galo dėkingi, štai čia prašau jums už jūsų vargą...

— Ką jūs! — Campbell užmeta rankas už nugaros. — Ne, ne! Aš džiaugiuosi galėjęs tau padėti, juk tam kaimynai...!

Albertas daugiau ir nesiūlo, susikiša piniginę į kišenę. Padėkoję ir atsisveikinę, mes sugrįžtam į butą. Bet man neramu.

— Klausyk, Albertai, mes negalim likti jam skolingi. Su šitos rūšies žmonėmis reikia visada rūpestingai atsiteisti. Jis paskui pradės reikšti kokias pretenzijas... Dar jo žmona su vaikais pas mane į virtuvę landžioti...

Albertas raukosi.

— Ir vėl tu su tom savo žmonių rūšimis. Sakau tau, pamiršk. Jis mums pagelbėjo, mes padėkojom, ir viskas. Gal kada nors aš jam galėsiu kokį patarnavimą padaryti...

Bet aš nerimstu. Jokiu būdu nenoriu pasilikti skoloje. Iš bufeto ištraukiu saldainių dėžę, šventinę, nuo Kalėdų. Ją atnešė Alberto teta, ji visada perka pigius saldainius, svarbu kad tik dėžė būtų graži. Bus kaip tik gerai...

Pasižiūrau pro langą, Campbell su šunimis dar sukinėjasi apie garažą. Išlekiu į lauką.

— Mr. Campbell!

Jis atsisuka, pamato mano rankose į kalėdinį popierių suvyniotą, kaspinu perrištą saldainių dėžutę, ir žiūri į mane, bet nieko nesako.

— Here, Mr. Campbell, už jūsų vargą... — sakau, ir įkišu dėžutę jam į rankas.

Campbell laiko dėžutę ir žiūri į ją pora sekundžių, paskui į mane. Dabar jau jis nesišypso, jo veidas tamsėja, ir pasidaro giliai raudonas.

Aš sustingstu. „Trenks į žemę!", pagalvoju, ir stoviu laukdama, kas bus. Bet Campbell patylėjęs pakelia galvą. Raudona spalva jam išsenka iš veido, ir jis viena puse lūpų šypteli.

— Ačiū, ponia, — sako tyliai, — laimingų Naujų metų jums... — Ir kiūtina sau šalin.

— Ir laimingų jums.. — šūkteliu jam iš paskos.

Aš apsisuku, ir grįžtu į butą su nesmagiu jausmu po krūtine. Albertui nieko nesakau.

Staugaičių pietūs kaip būdavo Lietuvoje — anksti, mes pusvalandį pavėluojam. Mums bepietaujant, lauke dar iškrenta keli centimetrai sniego. Kalba kažin kaip nesiriša šiandien, aš išsiblaškius ir, matyt, gadinu nuotaiką kitiems.

Pusę keturių pradedu judinti Albertą važiuoti namo. Dar gali daugiau snigti, kad neįstrigtumėm paskiau... Staugaičiai stengiasi mus užlaikyti — palaukit, dar kavos su tortu, nu ir kaip, taip trumpai pabuvę!.. Bet aš vis nekantresnė, kad tik greičiau iš čia.

Staugaitis užsimovęs kepurę išeina kartu su mumis į lauką.

— Oho, nesnigs daugiau. Be reikalo jūs taip anksti išėjot. O gal dar sugrįšite kavos puodeliui? Albertai, nu perkalbėk žmoną...

Albertas norėtų pasilikti, ir ne tik kavos puodeliui... Bet jis, matau, nenori beprieštarauti, jau žino, kad nieko su manim nepadarys, kai aš neturiu nuotaikos. Staugaitis atsisveikinęs bėga atgal į namus. Nu, ačiū Dievui, jau atlikta, galėsime traukti namo.

Albertas valo sniegą nuo automobilio, aš stoviu ant šaligatvėlio ir laukiu, kol jie susitvarkys. Vakaruose dangus paraudęs įvairiausiais atspalviais — nuo šviesiai geltono iki giliai tamsiai raudono. Sako, tokių gražių saulėlydžių kaip kad Chicagoj nedaug kur būna. Spalvos juda, ir pinasi, ir audžia, ir skamba, ir banguoja... Aplink, nepaprasta tyla, ramybė, tik spalvos gaudžia, ir virpina dangaus simfonija, apglėbus, žemę, ir orą, ir viską, kas tik gyva...

Tik mano sieloj kažin kas džeržgia, plėšia krūtinę, ir man trūksta kvapo. Aš noriu iškelt rankas, prašyti atleidimo, bet tik užverčiu galvą aukštyn... „Dievuliau mano... Dievuliau mano..."

Teresė Pautieniūtė-Bogutienė

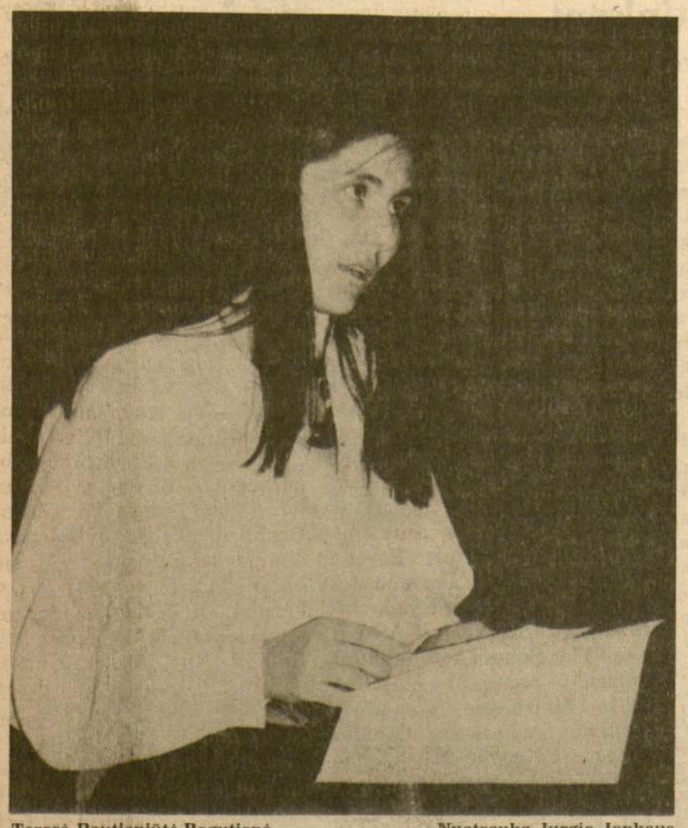

Teresė Pautieniūtė-Bogutienė Nuotrauka Jurgio Jankaus

* * *

Tu būki mano Pasaka
aš būsiu tavo sapnas
svajonių sode
supsimės kartu
plauksime veja
lakštingalų balsu
tolyn
į aušrą
lyg kūdikiai
dar nepažinę
skausmo ir kančios.

* * *

Horizonto nuskeltas
laikas
virpa tavo sparnuose
Giedok man
paukštele
giedok
prieblandos lopšinę.

* * *

Spyna laukia rakto
Erdvė laukia laiko
Paukštis laukia laisvės.

* * *

Už mano veido
pilkėjančioj nakty
liūliuoja
visa jūra naktų
dar neišsemtų.

Nemanyk
kad mane pažinai
įsižiūrėjęs
tik į šios dienos
veidą.

* * *

Amžinybė nėra amžina
ji yra vieta
kur laikas nesilanko
kur diena ir naktis svetima
kur šviesa negieda spalvų
giesmėm
kur ilsis negimusių kūdikių
sielos.

AURORA BOREALIS

Saulės vėjas
užpustė
ašigalį
žiežirbom
ir nušvito
šiaurės pašvaistė
fosforine
karūna.

DARŽAS

Savo darže auginu
ridikus
morkas
ir galvas
kopūstiškas ir
žmogiškas
paeiliui.
Atėję pirkėjai
gauna
vienokias
ar
kitokias
paeiliui
savo sprandui
savo laimei
ar nelaimei.

* * *

Žuvims neskauda
ar ne?
Ar ne vis vien
kada ir kaip pagauta
ji nemiršta
mirtinga
mirtim.
Nužudė žuvį?
Niekados!
Tik pagauta
lašiša
pietums —
o tu
marinuota
kančioj
valgai
tyloj.

* * *

Yra tarpas
pro kurį viskas telpa
yra vieta
atvira viskam
yra mįslė
kurioje glūdi
visata.

Teresė Pautieniūtė-Bogutienė — jaunesniosios išeivijos kartos poetė. Savo pirmąjį eilėraščių rinkinį *Lyg nebūtų rytojaus* (Ateities leidykla) išleido 1975 metais. Dalyvavo jaunųjų poezijos antologijoje *Tiltai ir tuneliai* (Ateities leidykla, 1969), almanache *Septintoji pradalgė* (Nida, 1971) ir antologijoje *Tretieji vainikai* (Dialogas, 1975). Savo kūrybą spausdina *Ateityje* ir *Drauge*. Šiuo metu ruošia naują eilėraščių rinkinį lietuvių bei anglų kalbomis.

Naujos knygos

• **Vytautas Kavolis. SĄMONINGUMO TRAJEKTORIJOS.** Lietuvių kultūros modernėjimo aspektai. Chicaga: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 1986. Aplankas Vytauto O. Virkau. Spausdino Mykolo Morkūno spaustuvė Chicagoje. Tiražas — 800 egz., 240 psl. Kaina — 10 dol. Gaunama „Drauge".

Knygoje surinktose studijose lietuvių kultūros istoriją siekiama suvokti (kaip pratarmėje sakoma) ne faktografiškai, kaip įvykių eigą, bet analitiškai, kaip pro įvykius prasišviečiančius sąmoningumo poslinkius.

Knyga dalijama į tris dalis. Pirmoji pavadinta „Moralinė istorija". Ją sudaro keturi straipsniai: „Trys tradicijos ir rėmų skilimas", „Lietuvių moralinės vaizduotės evoliucija: nepriklausomybė ir išeivija", „Ištikimybė ir žodžio ieškojimas". Antroji dalis pavadinta „Poetinės trajektorijos". Ji irgi susideda iš keturių straipsnių. „Trys pavasariai lietuvių sąmoningumo istorijoje" nagrinėja 1765, 1895 ir 1945 metų įvykius. „Keturi šimtai keturiasdešimt transcendencijos metų" turi intriguojančiai pavadintus poskyrius, kaip, pvz., „Tarp budraus rūpintojėlio ir parfum de Coty", „Išeivių tikėjimas ir metafizinės grumtynės", „Dievas egzilyje". Tolimesni du straipsniai: „Ideologija ir jausmas istorijos veidrodžiuose", „Pasaulio srautas ir sąmonės archeologija". Trečiąją knygos dalį, pavadintą „Alternatyvos", sudaro straipsnis „Nepriklausomas žmogus lietuvių istorijoje".

Trys iš šių studijų skaitytos Santaros-Šviesos Federacijos metiniuose suvažiavimuose, viena — Chicagoje. Jos vėliau buvo išspausdintos *Metmenų* žurnale. Čia jos pateikiamos nauja forma, su kai kuriais papildymais ir išleidimais. Rinkinėlį paruošti akstiną davė autoriaus dėstytas kultūros istorijos kursas Lituanistiniame seminare 1982-1985 metais.

Ne visiškai taip, kaip anksčiau...

Pernai Vagos leidykla „Populiariosios bibliotekos" serijoje išleido Vytauto Petkevičiaus romano *Paskutinis atgailos amžius* pirmąją dalį, turinčią beveik 500 puslapių. Epinio pobūdžio romanas vyksta dviejose plotmėse. Vienoje vaizduojamas patriotiškai nusiteikęs lietuvis bajoras Jokūbas Kriugla, dalyvavęs 1831 m. sukilime ir ištremtas į Sibirą. Antroje — jo palikuoniai Vincas ir Kazys Kriuglos, talentingi meistrai, gyveną Kaune Nepriklausomybės metais. Romano pagrindiniai veikėjai perdėm romantizuoti; kone visi savo rūšies milžinai, kurių beveik nė vienas nemiršta savo mirtimi. Siužetas įdomus, bet ištęstas. Knyga lengvai skaitoma. Atrodo, kad autorius ketina sukurti savotišką lietuvių tautinio atgimimo epopėją, kuri savita tuo, kad atgimimo šaknys grąžinamos į 1831 m., o ne 1863 m. sukilimą ir tuo, kad autorius veikiausiai tvirtins (prisimintina, kad knyga dar neužbaigta), jog tautinis atgimimas užbaigiamas tik įvedus komunistinę santvarką Lietuvoje.

Tačiau romanas įdomus ne tiek dėl savo literatūrinių savybių, kiek dėl atviresnio lig šiol iš dalies draudžiamųjų temų svarstymo. Tos temos — tai kalbos svarba tautos kultūros išlaikyme ir Maskvos vidaus bei užsienio politika ketvirtame šio amžiaus dešimtmetyje. Petkevičius labai atkakliai pabrėžia, kad lietuvių tauta atsidūrė prie pražūties slenksčio, nes bajorija rūpinosi ne lietuvių kalba, kultūra ir papročiais, bet karo ir garbės reikalais. Petkevičiaus krivis net Vytautui Didžiajam priekaištauja: „Gražiai išmokei vyrus kariauti, kalti ginklus... bet nuskriaudei tautos jaunimą, tautos kalbą, papročius ir jos dievus. Lipdydamas šią dieną, tu neįžiūrėjai ateities ir nieko naujo ta baisia kaina neįsigijai: viskas suplakta jėga, viskas skolinta, laikina, netvirta. Ne nuo to pradėjai... Būdamas toks didelis ir toks protingas, net pulkelio našlaičių nespėjai išmokyti" (I knyga, p. 22). 1831 m. sukilėlis bajoras toks didelis patriotas, kokių vargu ar iš viso buvo iki XIX a. pabaigos. Jis supranta, kad sukilimas lenkų reikalas ir lietuviams nieko gero neatneš, ypač tautiniu požiūriu. Per unijos metus Lenkija padarė Lietuvą beteise kolonija, lenkai mėgino lietuvius sulenkinti, kaip caras pačius lenkus surusinti. Bet lietuvių tauta dar gali atgimti, jei išsiaugintų „bent tris mūsų lietuviškos šviesuomenės kartas, ir mes vėl, kaip kažkada, būsime neįkandami" (II knyga, p. 97). Vienas Petkevičiaus veikėjų net tvirtina: „... tauta turi priešintis. Jeigu jos kūnas yra žodis, gimta kalba, tai jos dvasia — kultūra. Be kūno negali egzistuoti ir dvasia" (II, p. 97). Nenuvertinta ir istorijos reikšmė. „Atimk iš tautos istoriją, sunaikink inteligentiją, o paskui ji pati savo noru išsigims" (II, p. 36). Panašias mintis seniai skelbė tautinio atgimimo vadai, jas dabar kartoja pogrindžio spauda. Tačiau jos nesuderinamos su kai kuriomis mėgiamiausiomis komunistų dogmomis, pvz., dėl tautų ir kalbų susiliejimo. Išskirtinis kalbos vaidmens iškėlimas, tvirtinimas, kad ji sudaro viso kultūros gyvenimo pagrindą, nėra lengvai suderinamas su rusų kalbos plitimu visuomenės gyvenime, su dažnais aiškinimais, kad rusų kalba atveria duris į viso pasaulio kultūros lobius. Jei kalba — tautos kultūros kūnas, tai jos susilpnėjimas arba dirbtinis apribojimas neišvengiamai kenkia visam dvasiniam gyvenimui.

Petkevičius dar drąsiau rašo apie Sovietų Sąjungos užsienio ir vidaus politiką ketvirtame dešimtmetyje. Jis net tiesiog užsimena Ribbentropo-Molotovo sutartį. „Kur jie (hitlerininkai — K. G.) neįsitvirtins, jeigu ir jūsų draugeliai Maskvoje tiems smurtininkams pritaria!.. Štai susėdo dviejų šalių diplomatai už plataus stalo ir pasidalino nei vieniems, nei kitiems nepriklausantį laisvą kraštą. Na, pasakykit, vyrai, ar po to jums ne šlykštu būti tokiais mažais ir nuolatos stumdomais žmonėmis kaip Jekaterinos ir Vilhelmo laikais?" (II, p. 40). Petkevičius kelis kartus pamini Stalino siautėjimą, kad Maskvoje nuteisiami geri komunistai, o Lietuvoje jie išmetami iš partijos. „Juk visai be reikalo nuteisė juos ir pasmerkė mane. Vien tik už tai, kad tikim vienas kitu ir vienas kito neišduodam". Be to, komunistams gal buvo geriau sėdėti devintame forte Kaune, nes tuo atveju „galėtų išvengti dar didesnės saviškių bausmės (II, p. 195). Kad ši Petkevičiaus užuomina istoriškai teisinga, gali įsitikinti bet kas, pavartęs tritomę *Mažąją lietuviškąją tarybinę enciklopediją*. Senus komunistus, gyvenusius Sovietų Sąjungoje ketvirto dešimtmečio pabaigoje, galima suskirstyti į tris beveik vienodo dydžio grupes: saugumo nužudytieji, kalinti, bet išlikę gyvi, išvengusieji arešto. Dar įdomesnės autoriaus pastabos apie tuometinių LKP vadovaujančių kadrų dvasines savybes. Jie ryžosi iš partijos išmesti ištikimus draugus ir aklai vykdė visus viršūnių nurodymus. „Dabar reikia užsimerkt ir klausyti, užsikimšti ausis ir vykdyti, o mudu patys norim vadovauti pagal savo sąžinę ir protą. Dabar mažiukų laikas, vidutinybių, sraigtelių" (II, p. 106). Šitokio partijos vadų, vadinamųjų bebaimių revoliucionierių, aptarimo vargu ar artimiausiu metu rasime oficialiuose partijos istorijos leidiniuose.

Vytauto Petkevičiaus romano „Paskutinis atgailos amžius" pirmosios dalies dviejų knygų viršeliai. Romaną išleido leidykla „Vaga" Vilniuje 1986 metais.

Kaip minėta, Vytauto Petkevičiaus knyga nebaigta. Antroje dalyje jis gal pasuks labiau ortodoksišku keliu. Vienas veikėjų jau pradėjo teisinti nacių ir Stalino susitarimą įprastiniu būdu, atseit, dėl to kuriam laikui buvo atidėtas karas. Gal Petkevičius vėliau aiškins, kad tik sovietinės santvarkos sąlygomis lietuvių kalba gali klestėti, nors tai prieštarautų tvirtinimui, kad „geriausia, jei Lietuva pati savaime liktų — be gelbėtojų, globėjų ir be vaduotojų" (I, p. 103). Vis dėlto reikia džiaugtis, kad ir tarybinis rašytojas parodė pagarbą tautos kalbai, kurią jau seniai skelbė pogrindžio spauda. Dar 1979 m. Lietuvių kalbos gynimo iniciatyvinė grupė rašė, kad gimtoji kalba yra „didžiausias mūsų turtas ir nacionalinės kultūros pagrindas". Po septynerių metų, dabar ir Petkevičiaus vienas veikėjas sako: „Kalba — tai paskutinė ir vienintelė mus krūvon telkianti jėga. Tai aukščiausia mūsų lietuviškos ir dvasinės jėgos išraiška... Ir kol mes dar nepraradom savo kalbos, mes turim šiek tiek vilčių kada nors atgimti, prisikelti ir tapti laisvais žmonėmis" (I, p. 232).

K. G.

Rašytojas Vytautas Petkevičius

Nauji leidiniai

• **WORLD LITERATURE TODAY.** Vol. 60, No. 4 (Autumn 1986). A Literary Quarterly of the University of Oklahoma. Žurnalą redaguoja Ivar Ivask. Redakcinėje kolegijoje yra ir lietuvis — Rimvydas Šilbajoris. Didelės knygos liuksusinio formato žurnalas išeina keturis kartus per metus, kiekvienas numeris puošniai iliustruotas, netoli 200 psl. Metinė asmeniškoji prenumerata — 23 dol., dvejiems metams — 40 dol., bibliotekoms ir institucijoms — 35 dol., dvejiems metams — 56 dol, užsienio prenumeratoms prie kiekvienos sumos dar reikia pridėti 4 dol., pavienio numerio kaina — 7 dol. Žurnalo adresas: World Literature Today, 105 Asp Avenue, Norman, Okla. 73019. Norintiems pasekti, kas vyksta šiandien pasaulinėje literatūroje, šis puikus žurnalas yra nepamainomas šaltinis, galima sakyti, yra pats geriausias ir įdomiausias šio užmojo žurnalas anglų kalba.

Čia minimas naujausias *World Literature Today* numeris yra visa savo korpusine dalimi skirtas naujausiam Neustadt dvimetės tarptautinės literatūros premijos (įsteigtos žurnalo redaktoriaus ir leidėjų rūpesčiu) laureatui, vokiškai rašančiam šveicarų romanistui ir dramaturgui Max Frisch. Visa pateiktoji medžiaga rikiuojasi taip: The Column - Max Frisch; We Hope — Max Frisch; Sensitive Explorer of the Boundaries of Self and the World — Ivar Ivask; Presentation to the 1986 Neustadt Prize Jury — Adolf Muschg; Chronology, Selected Bibliography (1934-1986), Max Frisch in *Books Abroad / World Literature Today;* On an Early Work by Max Frisch — Adolf Muschg; Max Frisch: A Reminiscence — Theodore Ziolkowski; Max Frisch: A Writer in a Technological Age — F. M. Sharp; From Utopia to Eschatology — Rolf Kieser; *Tempus fugit irreparabile:* The Use of Existential versus Chronological Time in Frisch's *Homo Faber* — Mona Knapp; Max Frisch's *Man in the Holocene* — Michael Butler; Death and Transcendence in Max Frisch's *Triptych* and *Man in the Holocene* — Franz P. Haberl; Retreat into Prehistory — Wulf Koepke; „I Have No Language for My Reality": The Ineffable as Tension in the „Tale" of *Bluebeard* — Marga I. Weigel. Tarp visų šių straipsnių puslapiuose gražiai įglausta ir įvairiausių Max'o Frisch'o gyvenimo nuotraukų.

Pasauliniam žvilgsniui į įvairiausiomis kalbomis išėjusias ir dėmesio vertas knygas kiekvieną kartą skiriama daugiau negu pusė viso žurnalo puslapių. Recenzentai — akademinio rango literatūrologai seka visų kalbų ir visų žanrų leidybines naujienas ir jas knygų recenzijų forma pateikia skaitytojams. Kaip taisyklė, kiekvienam numeryje randame ir bent kelių lietuviškų knygų, išleistų Vakaruose ir Lietuvoje, recenzijas. Vien per kelis pastaruosius dešimtmečius žurnale išspausdinta jų tiek, kad susidarytų visai apčiuopiamas leidinys. Tų lietuviškųjų knygų recenzijų laiko eigoje daugiausia ten prirašyta paties redakcinės kolegijos nario — Rimvydo Šilbajorio. Bet apsčiai yra ir kitų recenzentų. Tai vis daugiausia jau čia išsimokslinusių akademinių literatūrologų pavardės: Viktorija Skrupskelytė, Kęstutis Keblys, Violeta Kelertienė, Alfonsas Šešplaukis, Algirdas Landsbergis, Liūtas Mockūnas, V. Dukas, Stasys Goštautas, Audronė Barūnaitė-Willeke, Živilė Bilaišytė, Delija Valiukėnaitė ir kt. O mūsų literatūros vertimus į kitas kalbas bei knygas apie lietuvių literatūrą recenzavo ne vien lietuviai, bet ir pats žurnalo redaktorius Ivar Ivask, Juris Silenieks ir kt. Labai dažnai žurnalo puslapiuos matoma ir Birutės Ciplijauskaitės pavardė. Bet ji dažniausiai čia recenzuoja ispanų literatūros knygas.

Šiame naujausiame žurnalo numeryje Audronė B. Willeke aptaria į vokiečių kalbą išverstą ir Rytų Berlyne išleistą Juozo Baltušio romaną *Sakmė apie Juzą* — Die Legende von Juza. Ji taipgi čia pateikia ir Aldonos Veščiūnaitės naujos poezijos knygos *Aidinčios upės* recenzijinį aprašą. O kaip ir visada neapsieinama ir be Rimvydo Šilbajorio — jis rašo apie Algimanto Bučio Vilniuje išleistą literatūrinių svarstymų knygą *Literatūros savimonė: Nacionalinis aspektas.*

(k. brd.)

• **Anatolijus Lakas. CHICAGOS ANGLIJOS LIETUVIŲ KLUBAS.** 25 metų veiklos sukaktis. Išleido Chicagos Anglijos lietuvių klubas, 1986. 104 psl.

Leidinyje vaizdžiai aprašyta lietuvių pirmosios pokario dienos Vokietijos ir Austrijos karo pabėgėlių stovyklose, pirmoji emigracija į Angliją ir, ten neprigijus, daugelio išvykimas į JAV. Čia atvykėliai iš Anglijos susibūrė net į du klubus, kurie ilgainiui susijungė, norėdami išvystyti darnesnę veiklą. Suburtos rankos įvykdė daug meninių ir kultūrinių užmojų, perkeliant per Atlantą lietuvius rašytojus ir dailininkus į Chicagoje surengtus literatūros vakarus bei parodas. Leidinys gausiai iliustruotas. Lietuvių bibliotekoms ir tiems, kurie jį iš anksto buvo užsisakę, leidinys jau išsiuntinėtas. Dar norintieji jį gauti gali kreiptis į Anatolijų Laką, 7143 South Whipple Avenue, Chicago, Illinois 60629. Telefonas: 778-2615.

Nuomonės ir pastabos

Nei smerktini, nei girtini reiškiniai

Jautriai pakilius nekrologus kartais parašome, atsisveikindami su tautiečiais. Neužmirštame paminėti jų nuveiktų darbų. Kaip dera, dėmesį skiriame velioniui. Bet ar visuomet?

Sykį viename išeivių savaitraštyje skaičiau nekrologinį reportažą apie sunkiai sirgusį ir mirusį lietuvį. Nurodyta pavardė, liga, mirtis. Tik tiek.

O po to sekė kruopšti informacija: kurioje ligoninėje mirė, kur buvo pašarvotas, kas per atsisveikinimo vakarą kalbėjo — krašto bendruomenės pirmininkas, apylinkės pirmininkas, varpininkų atstovas, tautos fondo atstovas, lietuvių fondo tarybos pirmininkas, vyčių klubo atstovas, lietuvių namų pirmininkas, Paramos atstovas. Suprantama, išvardytos pavardės. Paminėta, kas vadovavo programai ir kad vakaras baigtas Lietuvos himnu. Tada sekė kunigų pavardės: laikiusio pamaldas ir sakiusio pamokslą; kas solo giedojo ir vargonavo, kas kapinėse tarė atsisveikinimo žodį vienos organizacijos vardu, kad apeigos ten baigtos Lietuvos himnu, kiek žmonių dalyvavo laidotuvėse, kas jomis rūpinosi, kas sergantį velionį globojo, kur įvyko geduliniai pietūs ir kas juos paruošė.

Atrodo, kad nieko neužmiršo atidus reporteris. Tai tikriausiai patvirtins tie, kurių pavardės ir pareigos tapo gražiai paminėtos.

O kas toks buvo laidojamas asmuo, ką jis nuveikė gyvenime, kodėl užsipelnė šitokio ypatingo visuomenės dėmesio, aš taip ir nesužinojau. Apie tai neužsiminta nė sakiniu.

* * *

Nuolat girdime iš sakyklos: „Mieli broliai ir seserys". Tai graži, šventumu dvelkianti kreipimosi forma. Šitaip kilniai sakoma nuo senų laikų — skelbiama tarpusavio meilė.

Neramina tik vienas faktas. Juk šventovėje sėdi didesnis moterų skaičius. Jos ir pamaldesnės už vyrus. Todėl ar ne joms priklauso pirmenybė? Juo labiau nūdien, moterų laisvinimo amžiuje. Ar nebūtų tiksliau iš sakyklos prabilti: „Mielos seserys ir broliai".

* * *

Sovietų spaudoje dažnai vartojama samplaika „broliškos tautos" yra ir nelogiška, ir pasenusi, ir gerokai dirgli dailiosios lyties atstovėms.

Juk tautos yra moteriškos giminės daiktavardis, tad ar ne tiksliau jas vadinti seseriškomis tautomis. Istorijoje skaitome, kad įvairiausius karus beveik šimtu nuošimčiu kurstydavo, pradėdavo ir vykdydavo vyrai. Taip — tie valingi, ambicingi karžygiai, valdovai, savimylos galiūnai. Jei kai kurios tautos dar išliko gyvos karų ir ilgų priespaudų sąlygomis, tai tik moterų dėka. Atsparių, tvirtų, kantrių. Jos troško taikos ir meilės.

* * *

Vis dažniau pasitaiko išgirsti: tokia ir tokia organizacija paminės Motinos dieną.

Kaip čia dabar? Minės Motinos dieną? Argi ne pačias motinas? Tai juk kuriozas.

Iš tikrųjų švenčiame Motinos dieną ir jos metu su pagarba minime motinas. Rodos, tokia paprasta formulė, o vis tik susimaišome.

* * *

Panašiai netaisyklingai linkime kitiems skanaus apetito.

Dar nepriklausomybės metais feljetonistas Pivoša rimtai rašė, kad apetitas yra tam tikras fiziologinis reiškinys — nei smerktinas, nei girtinas. Teisingiau apibūdinti ir negalima.

Taigi šis su skilviu susijęs reiškinys negali būti skanus. Nieku būdu: reiškinių juk nevalgome, apetitų taipogi.

Kalakutiena gali būti skani, ungurys, bulviniai blynai, varškėčiai... Vien tik šiuos žodžius berašant, varva seilės.

Anot mūsų kalbos vartosenos, apetitas būna geras, didelis, blogas, menkas, netikęs... Nuo jo didumo priklauso, ar žmogus yra saikingas, rajus, ėdrus ir taip toliau. Kalba, toji auklėtoja, siūlo mums įvairiausias galimybes. Kuo tikslesnę sąvoką pasirinksime, tuo laimingesni būsime.

Pr. V.

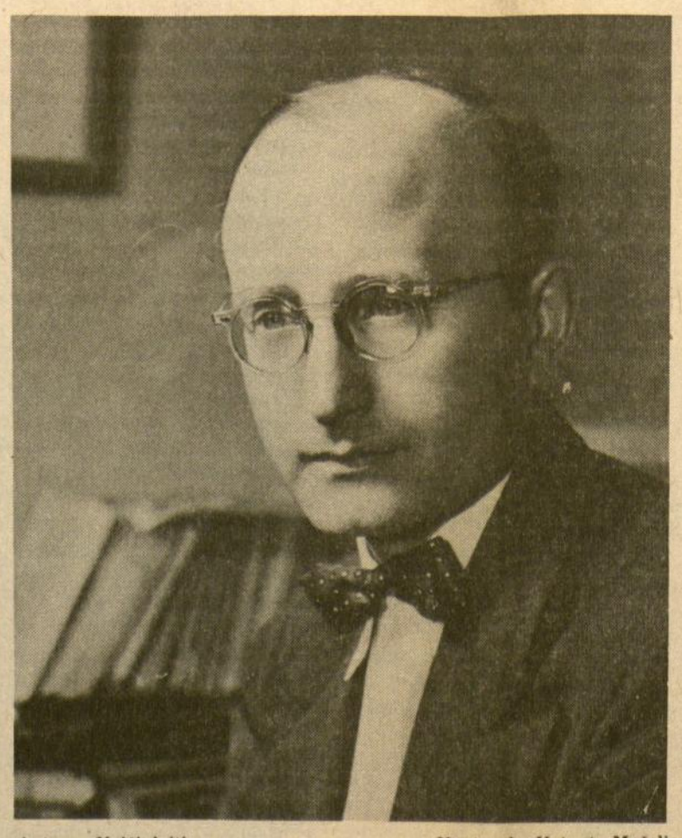

Antanas Vaičiulaitis — Nuotrauka Vytauto Maželio

Rašytojui Antanui Vaičiulaičiui buvo paskirta Lietuvių rašytojų draugijos 1986 metų literatūros premija už jo novelių ir apsakymų rinkinį „Vidurnaktis prie Šeimenos" (Chicaga: Ateities literatūros fondas, 1986). LRD jury komisiją 1986 metų premijai skirti sudarė: Elena Tumienė, Bernardas Brazdžionis ir Alė Rūta. Premijos (2,000 dol.) mecenatas — Lietuvių fondas. Premijuotoji knyga yra devintoji Antano Vaičiulaičio beletristikos knyga. Pradėjęs kurti 1925 metais, Antanas Vaičiulaitis taipgi yra išleidęs dvi kelionių aprašymų knygas, vieną poezijos rinkinį, paruošęs literatūrinių studijų, chrestomatijų ir prancūzų literatūros į lietuvių kalbą vertimų. Lietuvių literatūros raidon jis yra įsirašęs kaip trumposios prozos žanro meistras.

35-tą Stratfordo festivalį pasitinkant

Vasario vidury sulaukiau naujos „Stratford Festival 1987" brošiūros. Ten viskas apie 1987 m. vasaros festivalio sezoną: apie statysimus veikalus, jų spektaklius, bilietų kainas, bilietų pardavimo agentūras, nakvynių galimybes, ir t.t. Paskelbtos kiekvieno pastatymo režisierių, muzikų, scenos dailininkų, apšvietėjų ir pagrindinių aktorių pavardės, o vienas puslapis paskirtas ir visų (81 žmogaus!) nuotraukoms, maždaug ¾ colio dydžio, bet labai ryškioms.

Šiuo rašiniu būsimuosius Stratfordo festivalio lankytojus supažindinsiu tik su pačia svarbiausia 35-to sezono informacija: kur, kada ir kas bus vaidinama.

Kai tarp administracijos ir aktorių trinties metu publikos dėmesys sumažėjo, užteko dešimties pastatymų. John Neville, naujasis meno vadovas, praėjusį sezoną pareigas perėmęs, pastatė 12 veikalų, o šią vasarą jau stato 14, po penkis Festivalio bei Avon teatruose ir keturis Third Stage teatre. Sezonas bus ilgas, kone šešių mėnesių: neoficialiai prasidės gegužės 6, užsibaigs lapkričio 1. Sakau neoficialiai todėl, kad visi gegužės spektakliai yra generalinių repeticijų pobūdžio, labai papigintomis kainomis rodomi moksleiviams, studentams ir pensininkams. Nušlifuotų, meniškų pastatymų laukiančiai publikai spektakliai prasidės tik nuo birželio pradžios. Su kiekvienu veikalu skaitytoją supažindindamas, jo vaidinimo laiką pažymėsiu datomis nuo premjeros iki paskutinio spektaklio.

Šis yra Festivalio teatro repertuaras:

Miuziklas **Cabaret** (birželio 1 - lapkričio 1). Apie jį visi girdėjom iš Broadway pastatymų, filmų, TV. Jo režisierium ir choreografu po metų pertraukos grįžta genialus tos rūšies specialistas Brian Macdonald, tad neabejotinai pastatymas publiką trauks kaip magnetas. Užtat ir numatytas repertuare visiems penkiems mėnesiams. Bertolt Brecht **Mother Courage** (birželio 3 - liepos 26) — prieš karus nukreipta satyra. Richard Brinsley Sheridan **The School for Scandal** (birželio 5 - rugsėjo 5) — klasikinė 18-to šimtmečio komedija. William Shakespeare **Othello** (liepos 31 - spalio 31) — viena įžymiausių šio dramaturgo-poeto sukurtų tragedijų. Ir Šekspyro **Much Ado about Nothing** (rugpjūčio 7 - spalio 31) — komedija apie dviejų porų meilę, painiavas, laimingą pabaigą.

Avon teatre statoma:

Henrik Ibsen **Nora** (birželio 2 - lapkričio 1), Ingmar Bergman pritaikyta šiuolaikinei scenai. Tai

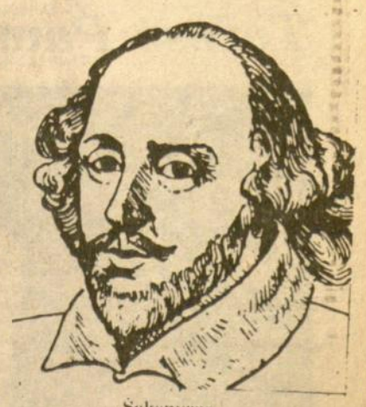

Šekspyras

drama, davusi idėjų feminiščių sąjūdžiui. Šekspyro **Troilus and Cressida** (birželio 4 - spalio 30) — Trojos karo satyra. Iki šiol Stratforde statyta tik kartą - 1963 metais Antono Čechovo **The Cherry Orchard,** mūsų lietuvišku pavadinimu gerai žinomas „Vyšnių sodas" (birželio 6 - spalio 31) — klasika, su kuria niekieno nereikia supažindinti. Stephen MacDonald **Not about Heroes** (birželio 25 - rugsėjo 4) — drama apie britų poetus Siegfried Sassoon ir Wilfred Owen, susitikusius karo ligoninėje 1917 metais. Pagaliau Richard Epp **Intimate Admiration** (birželio 26 - spalio 31) — drama apie dramaturgą Antoną Čechovą ir jo favorizuotą aktorę Olga Knipper, vaidinusią pagrindines roles beveik visuose jo veikaluose. Pastarieji du veikalai Stratforde niekada nevaidinti. Ibseno anksčiau vaidintas kitas veikalas, bet ne „Nora". Taigi Avon teatras žiūrovams turi daug naujo.

The Third Stage teatras, kuriame reiškiasi jauni, pradedantieji aktoriai, pasiryžęs statyti keturis veikalus:

Šekspyro komediją **As You Like It** (birželio 4 - rugsėjo 6) ir garsiąją tragiškos meilės dramą **Romeo and Juliet** (birželio 6 - rugsėjo 5), R. C. Sherriff pirmojo pasaulinio karo dramą **Journey's End** (liepos 15 - rugsėjo 5) ir galiausiai Timothy Findley veikalą **Not Wanted on the Voyage,** kurio premjeros data dar nežinoma.

Šalia meno vadovo John Neville ir jau minėto režisieriaus-choreografo Brian Macdonald, paskirus pastatymus režisuos tokie garsūs teatro didžiūnai kaip Robin Phillips, Richard Ouzounian, Martha Henry, David William — tik keletą tesuminint. O tarp pusšimčio aktorių randu patį kilmingiausią Kanados scenos princą William Hutt, iškiliuosius Douglas Campbell, Nicholas Pennell, Richard Monette (porai sezonų dingęs, sugrįžo!), Pat Galloway, Goldie Semple, Susan Wright, Stephen Russell, Colm Feore, Lucy Peacock — irgi tik po keletą pačių įžymiausių vyrų ir moterų tejvardijant.

Nuo vasario 28 bilietų užsakymai priimami ir paštu, ir telefonais. Adresas: Stratford Festival Box Office, P.O. Box 520, Stratford, Ontario, Canada N5A 6V2. Telefono numeriai: vietinis iš Toronto — (416) 363-4471, vietinis iš Detroito — (313) 964-4668, ilgos distancijos iš visur kitur — (519) 273-1600.

Čia mano pateikta informacija — tik maža dalelytė to, kas surašyta pradžioj suminėtoj brošiūroj „Stratford Festival 1987". Kaip visada sezonui artėjant, patariu būsimiem festivalio lankytojam šią brošiūrą įsigyti. Ją veltui atsiunčia, parašius laiškelį aukščiau nurodytu adresu arba paskambinus vienu iš duotų telefono numerių.

Alfonsas Nakas

Pijus V, Žygimantas Augustas ir Jonas Žiaurusis

(Atkelta iš 2 psl.)

ainių užsikirtimas yra pasidaręs priežodžiu. Dėl to savo laišką kardinolui Hosijui, savo atstovui Romoje, jis užbaigia Aisopo pasakėčios pavyzdžiu. Šis atvejis, pasak jo, yra panašus į šunį, kuris įsikandęs mėsos gabalą ir žiūrėdamas į savo atvaizdą vandenyje nori atimti tą gabalą iš to, kurį mato vandenyje ir savo mėsą tada paleidžia. Tokiu mėsos gabalu jis suprato Lietuvą ir Lenkiją. Pierling mano, kad tas laiškas popiežiui nebuvo parodytas (p. 77-78).

Kaip bebūtų buvę su to laiško parodymu, bet vėliau Pijus V, remdamasis žiniomis gaunamomis iš Lenkijos-Lietuvos, atsisakė savo plano Maskvos atžvilgiu. Savo atstovui Lenkijoje tada jis rašė: „Mes pamatėme iš to, ką jūs pranešate Maskvos reikalu, kad netenka galvoti apie jūsų vykimą Maskvon, net jeigu Lenkijos karalius pritartų ar remtų tokią kelionę, nes mes nenorime turėti santykių su tokia žiauria ir barbariška tauta" (Pierling, p. 83).

Pabaiga

Susipažinus su 16 šimtmečio vidurio lietuviškos ir tarptautinės politikos duomenimis, kyla kai kurie klausimai. Taip štai keistai atrodo Šv. Sosto noras susitarti su tokiu ekscentrišku valdovu kaip Jonas IV. Šalia to, kyla klausimas, kodėl Šv. Sostas nesistengė pasinaudoti Kijevo religiniu centru, kuris buvo jungtinės Lietuvos-Lenkijos valstybės rėmuose ir kuris galėjo būti realesniu partneriu, kuriant Bažnyčios vienybę. Ir dar vienas klausimas: kodėl šiame laikotarpy Šv. Sostas netelkė Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos ir Lenkijos į karą su turkais, o bandė telkti Maskvą, kurios ryšys su Vakarų Europa būtų neabejotinai mažinęs reikšmę unijinės valstybės? Šie klausimai kyla ryšium su Žygimanto Augusto pasiųstu Romon palyginimu apie šunį, kuris ieško nerealios vertės dalykų.

Atsakymą į šiuos klausimus galime pradėti rasti tame pačiame Žygimanto Augusto laiške. Iš jo aiškėja, kad Didysis Lietuvos kunigaikštis ir Lenkijos karalius neturėjo geros Bažnyčios vienybės sampratos. Jo pasakymas, kad gudo ar graiko neįmanoma laimėti katalikybei, yra ženklas, kad jis krikščionybės formų įvairumo nevertino. Jis krikščionybę suprato tik griežtai lotyniška prasme. Šitoks valdovas negalėjo būti Rytų krikščionių laikomas suprantančiu jų problemas. Ir reikia pridurti, kad ir vėlesni tiek Krokuvos, tiek Vilniaus valstybininkai Rytų krikščionybės problemos ekumenine prasme nesuprato. Bet tas pasakymas galioja tik labiau politine prasme. Religine prasme Lietuvos ir Lenkijos valdovai rėmė Florencijos visuotinio Bažnyčios susirinkimo atstovautą Bažnyčių vienybę. Ir Ukrainos krikščionybė, įsijungusi ton vienybėn, tą vienybę išlaikė ligi mūsų laikų. Tai liudija ne per seniai miręs Romoje ir kartu su kun. Račiūnu iškentęs komunistų kalėjimus Kijevo arkivyskupas Slipyj. Ir jis Vatikane protestavo, kad jam nebuvo pripažįstamas Kijevo bažnyčios patriarcho titulas, nes jis atstovavo seniausiai Rusijos Bažnyčiai.

Tolimesnis klausimas yra, kodėl Europos Vakarai šiame šešiolikto šimtmečio dešimtmetyje nesinaudojo unijine valstybe kaip karine pagalba prieš turkus? Atsakymo į šį klausimą galima ieškoti įvairiomis kryptimis. Viena kryptis būtų, kad Vakarų valdovai unijinę valstybę laikė per daug palaida, nevieningai suorganizuota, paskendusia seimų diskusijose. Tokią nuomonę apie šią valstybę turėjo ir 19 šimtmečio istorikas Pierling, kurio studija mes čia naudojamės.

Tačiau atsakymo galima ieškoti ir kita kryptimi. Galbūt, kad 16 šimtmečio Vakarų valstybininkai į unijinę valstybę galėjo žiūrėti dar kaip į galimą tiesioginę grėsmę Vakarų Europai. Greičiausiai Žalgirio mūšis čia dar nebuvo visai užmirštas. Ir tuoj po Žalgirio sekusios Vakarų imperatoriaus pastangos atjungti Vytautą nuo Jogailos Lucko suvažiavime ir vėliau duoda pagrindo šitokiam įtarimui.

Galbūt, kad Vakarų valdovai į Maskvą žiūrėjo kaip į atsvarą ir prieš per didelį unijinės valstybės pasinešimą demokratijos kryptimi. Kaip žinoma, Vakarų politikai 16 šimtmetyje buvo stipriai palinkę centralistinio ir absoliutistinio valdymo kryptimi. Dėl to į triukšmingus Lietuvos-Lenkijos seimus jie galėjo žiūrėti net kaip į galimą pavojingą užkrėtimą jų visuomenėms. Ir vėliau įvykęs unijinės valstybės padalijimas, atliktas rusų, tačiau su pilnu Vakarų valdovų pritarimu, kaip tik įvyko dėl to, kad unijinės valstybės apribotos monarchijos idėjos buvo nepriimtinos absoliutistiniams valdovams.

Šiek tiek vėliau Vakarų valdovai kvietė unijinę valstybę į kovą su turkais. Tai buvo Stepono Batoro laikais. Tačiau jis labiau rūpinosi išlaisvinti iš Maskvos Polocką ir kitas Lietuvos žemes, negu jungtis į karus Balkanuose.

Dar vėliau karalius Jonas Sobieskis kelis kartus kariavo su turkais ir prisidėjo prie išgelbėjimo Vienos nuo tiesioginės grėsmės. Man teko praėjusiais metais Vatikano galerijoje matyti visą sieną užėmusį karaliaus Jono Sobieskio žygio paveikslą.

Grįžtant į Žygimanto Augusto ir Jono IV laikus, tenka pažymėti, kad 1570-tieji metai carui buvo nelaimingi. Krimo totoriai pavasarį pasiekė Maskvos sienas. Caras buvo priverstas pasitraukti į šiaurę. Istorikas Pierling klausia, kodėl šia proga nepasinaudojo Žygimantas Augustas? Atsakymą į tai galima rasti tame fakte, kad už poros metų Žygimantas Augustas mirė. Matyt, tada jis jau neturėjo energijos leistis į karo žygius.

Petras Kiaulėnas — Anatolijaus Kairio portretas

Anatolijus Kairys laimėjo Lietuvos krikščionybės jubiliejaus komiteto dramos konkursą už Krivaičio slapyvardžiu pasirašytą rankraštį — 5 veiksmų dramą „Kriksto vanduo". Jury komisiją sudarė: Česlovas Grincevičius, Živilė Numgaudaitė-Šilgalienė, Nijolė Martinaitytė, Bronius Vaškelis ir Zita Kevalaitytė-Visockienė. Anatolijus Kairys yra žinomas dramaturgas, beletristas ir poetas, laimėjęs daug draminių veikalų ir romanų konkursų.

Anastazija Tamošaitienė — Saulėtekio žvilgsnis (aliejus, 1986)

Iš šiemetinės Vasario 16 parodos Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje. Parodoje, kuri buvo atidaryta vasario 20 dieną ir tęsis iki kovo 8 dienos, dalyvauja 28 lietuviai dailininkai iš JAV, Kanados ir Europos.

• **Religinės skaitybos būrelio,** veikiančio Chicagoje, susirinkimas bus šį sekmadienį, kovo 1 d., 11:30 val. priešpiet Jaunimo centre, 216 kmb. Prelegentas bus teisės istorikas Jonas Dainauskas, kuris kalbės tema: „Lietuvos krikšto dokumentacija". Suinteresuotieji kviečiami atsilankyti.